

UDK 614.2(497.11)(091) ; 616.31:929 Zlatanović D.

ISSN 035-2899, 38(2013) br.1 p.61-65

DR DIMITRIJE ZLATANOVIĆ, AUTOR PRVIH UDŽBENIKA IZ STOMATOLOGIJE

DR DIMITRIJE ZLATANOVIC, ONE OF THE FIRST WRITER OF THE BOOKS FOR DENTIST IN SERBIA

Miljana Mladenović – Petrović (1), Snežana Mladenović (2), Dragana Mitrović (3), Miloš Bogoslović (4)

(1) MEDICINSKI FAKULTET, NIŠ, (2) PRVA PRIVATNA STOMATOLOŠKA ORDINACIJA „SLAVICA DESPOTOVIĆ“ BELA PALANKA, (3) ZC KNJAŽEVAC, (4) DZ DOLJEVAC

Sažetak: Uvod: Bela Palanka se nalazila još u velikom Rimskom carstvu na glavnom putu za Carigrad. Imala je bogatu istoriju kroz vekove. Ovo tle je, u vremenu koje je usledilo, iznedrilo mnoge intelektualce u raznim oblastima nauke. Jedan od njih je dr Dimitrije Mita Zlatanović. Cilj istraživanja: Cilj ovog rada je upoznavanje šire naučne javnosti sa razvojem zdravstva na tlu Bele Palanke i sa plodotvornim radom doktora Dimitrija Zlatanovića. Materijal i metode: U istraživanju je korišćena literatura iz oblasti istorije zdravstva, izdata na teritoriji Bele Palanke i Niša, kao i originalni udžbenici autora dr Zlatanovića. Rezultati: Profesionalni i publicistički rad dr Dimitrija Zlatanovića bio je izuzetno plodotvoran. Veoma rano, već po završetku specijalizacije iz oblasti Bolesti usta i zuba, otpočeo je publicističku delatnost. Po povratku u svoje rodno mesto, stekao je veliki broj pacijenata, kao i sledbenika. Naime, javlja se sve više mladih ljudi koji su zainteresovani za bavljenje zubarstvom. Kako bi im rad i učenje malo olakšao, otpočeo je rad na dva udžbenika koja se i danas smatraju jako značajnima. Zaključak: Dr Dimitrije Zlatanović je u dugoj istoriji zdravstva na tlu Bele Palanke upisan velikim slovima. Radio je i u državnoj i privatnoj parksi i stekao poverenje ljudi, kao i veliki broj mladih ljudi koji su se zainteresovali za zubarstvo. Zbog njih i odlučuje da se upusti u mukotrpan rad oko pisanja dva udžbenika. Obe publikacije su, iako ih je sam autor nazvao “skromnim knjižicama namenjenim praktičarima”, veoma značajne. One su zauzele visoko mesto u istoriji stomatologije, jer su bile podsticaj i tadašnjim doktorima koji su se počeli baviti stomatologijom, a i kasnijim generacijama koje su studirale stomatologiju na izdvojenim fakultetima, u mnogo boljim uslovima.

Ključne reči: istorija, stomatologija, Bela Palanka

Summary: Introduction: as late as at the period of the Great Roman Empire, Bela Palanka was on the main road to Constantinople - Via militaris. This place has always had an eventful past. There have been a lot of intellectuals in different fields of science. One of these was dr Dimitrije Mita Zlatanović. The aim of the study: the aim of our study is to present to the people of science the development of health-care in Bela Palanka and also with the successful work of dr Dimitrije Zlatanović. Materials and methods: in our work, we used the literature about the development of health-care history published on the territory of Bela Palanka and Niš, as well as original books written by dr Dimitrije Zlatanović. Results: Reading the literature on the history of Bela Palanka and the two books of dr Zlatanović, we found out that his career was very successful. Soon after finishing his specialization in dental diseases at the Faculty of Stomatology, Belgrade he started with publishing. Having returned to his birth place Bela Palanka he soon got a lot of patients as well as followers. In fact, there was a growing number of young people who started being fond of dentistry. In order to facilitate their studying and practice he began working on two books, which are even today considered to be of great significance. Conclusion: in the long history of health-care in Bela Palanka, the name of dr Dimitrije Zlatanović is written in capital letter. He had both public and private practice; he acquired people's confidence and managed to interest a lot of young people for dentistry. It was because of them that he decided to work hard and write two instruction books. Despite the fact that the author modestly entitled them Booklets for Practitioners, they both were really important. Both of them got a special place in the history of stomatology in Serbia because they inspired a lot of doctors-to-be and later generations who studied stomatology at separate faculties later on in much better conditions.

Key words: history, stomatology, Bela Palanka

Adresa autora: Miljana Mladenović – Petrović, Medicinski fakultet u Nišu, Bulevar Dr Zorana Đinđića 81, 18000 Niš, Srbija; E-mail: milliana_m@yahoo.com

Rad primljen: 1. 4. 2013. Rad prihvaćen: 3. 4. 2013. Elektronska verzija objavljena: 15. 7. 2013.

UVOD

Bela Palanka se nalazila još u velikom Rimskom carstvu na glavnom putu za Carigrad. Imala je bogatu istoriju kroz vekove. O tome svedoče mnogi pronađeni i sačuvani predmeti u Muzeju Bele Palanke kao i u istorijskom arhivu grada Niša.

Dugu istoriju ovog mesta i njegov razvoj pratio je i razvoj zdravstva. Naselje je još u rimskom periodu građeno po dobrom urbanističkom planu, sa pratećim komunalnim objektima, vodovodom, kanalizacijom i kupatilima. Prilikom arheoloških iskopavanja nađena je i apotekarska kašičica, verovatno iz IV v.n.e. koja svedoči o poodmaklom stepenu razvoja apotekarstva, a prevashodno medicine (slika 1) [1].

Slika 1. Apotekarska kašičica, naverovatnij iz IV v.n.e. pronađena u okolini Bele Palanke

Slika 2. Dr Dimitrije Mita Zlatanović, stomatolog, i njegova rođena sestra Zagorka Zlatanović - Cvetković, lekar opšte medicine

Ovo tle je, u vremenu koje je usledilo, iznedrilo mnoge intelektualce u raznim oblastima nauke. Jedan od njih je dr Dimitrije Mita Zlatanović (slika 2).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je upoznavanje šire naučne javnosti sa razvojem zdravstva na tlu Bele Palanke i sa plodotvornim radom doktora Dimitrija Zlatanovića.

MATERIJAL I METODE

U istraživanju je korišćena literatura iz oblasti istorije zdravstva, izdata na teritoriji Bele Palanke i Niša, kao i originalni udžbenici autora dr Zlatanovića.

Dr Dimitrije Zlatanović rođen je 1900. godine u Beloj Palanci od oca Stevana i majke Krsjane. Osnovnu školu i gimnaziju je završio u Beloj Palanci, a studije medicine i stomatologije u Gracu. Zubi lekari u to vreme su uglavnom završavali Medicinski fakultet u Beogradu i specijalizaciju u inostranstvu. Godine 1923. osniva se u Beogradu stomatološko odeljenje Opšte državne bolnice. Na odeljenje se 1925. primaju prvi doktori medicine na specijalizaciju iz Bolesti usta i zuba [2]. Među njih četrnaestoro je i dr Dimitrije Zlatanović. U periodu od 1930-31. godine usavršavao je stomatologiju u Beču na Univerzitetskoj klinici kod prof. dr Veisera, jednog od najpoznatijih imena u stomatologiji toga doba.

Na toj klinici je započeo rad na svojim delima. Po povratku u Srbiju i nakon okončanja specijalizacije u Beodgardu, praksu je dalje sticao u stalnoj vojnoj bolnici V armijske oblasti, u Nišu, pod budnim okom mentora, šefa zubnog odeljenja, dr Jakova Kaufa [3]. U tom periodu se oženio dr Melanijom, poreklom iz Vojvodine, koja je takođe bila lekar, ginekolog.

Posle boravka u Nišu, vratili su se u njegov rodni kraj, u Belu Palanku. Kako je u Beloj Palanci u to vreme već radio jedan sreski lekar, dr Nikola Banković, dr Zlatanović je ordinirao u Pirotu, i to i kao lekar opšte medicine i kao stomatolog i u Beloj Palanci, u privatnoj ordinaciji u svojoj porodičnoj kući. Njegova supruga je 1937. godine započela privatnu praksu u Beloj Palanci, gde je tridesetih godina XX veka ojačalo građanstvo i imućniji sloj seljaka kojima su postale dostupnije privatne lekarske usluge, mada je, kao jedini ginekolog u mestu, lečila i socijalne osiguranike. Njima dvoma se u lečenju stanovnika belopalanačke opštine 1936. godine pridružila i sestra dr Mite, dr Zagorka-Zaga Zlatanović, koja je završila Medicinski fakultet u Beogradu. Ona je prva žena iz ovog kraja koja je završila medicinu. Stariji Belopalančani pamte da su u to vreme na kući njihovog oca Stevana stajale tri table sa natpisima da tu odriniraju brat Dimitrije, sestra Zagorka i snaha Melanija.

REZULTATI

Profesionalni i publicistički rad dr Dimitrija Zlatanovića

Dr Dimitrije Zlatanović je bio jedini stomatolog na teritoriji Pirota i Bele Palanke, tako da je imao dosta pacijenata, i uspevao je da zajedno sa ostalim lekarima iz njegove privatne ordinacije, kao i u saradnji sa sreskim lekarom, drži epidemiološku situaciju u opštini pod kontrolom. Kako su se narednih godina pojavili mnogi mladi ljudi iz Pirota i Bele Palanke željni znanja iz zubotehnike, a i iz stomatologije, dr Zlatanović je u cilju edukacije mladih zubara izdao dva udžbenika. Oba su napisana u Beloj Palanci. Ona su samo nastavak njegove publicističke aktivnosti. Naime, početkom 1932. godine u Beogradu počinje da izlazi prvi jugoslovenski časopis „Glasnik zubnolekarske struke u Jugoslaviji”. U poslednjem broju Glasnika nalazi se bibliografija radova svih osam brojeva, te se kao pisci, među ostalim, pojavljuju dr Dimitrije Zlatanović i dr Melanija Ilić, kasnije njegova supruga.

Na inicijativu beogradskih lekara, specijalista za bolesti usta i zuba, osnovana je 1933. godine Stomatološka sekcija Srpskog lekarskog društva. To je prva specijalistička sekcija najstarijeg Društva

lekara na Slovenskom jugu, osnovanog daleke 1872. godine. Među osnivačima Sekcije je i dr D. Zlatanović.

Pre objavljivanja njegovog prvog udžbenika, u Srbiji su objavljene sledeće knjige:

Popović M., „Usta i zubi, njihove bolesti i lečenje”, 1904.

Puljo A., „Nega zuba”, Zemun, 1923.

A posle njegove knjige koja je objavljena 1931. godine, napisane su:

Puljo A., „Zubni praktikum I deo”, Beograd, 1932.

Puljo A., „Zubni praktikum II deo”, Beograd, 1934.

I 1935. godine izašla je iz štampe i druga knjiga dr Zlatanovića „Zubna protetika i tehnika”.

Prva publikacija nosi naziv Zubno lekarstvo – odontologija. Napisana je i objavljena 1931. godine. Izdavač je bila Naučna knjižara „Scietia“ iz Beograda (slika 3).

Autor je u predgovoru knjige, koju je posvetio majci i ocu, napisao da je uočio tokom studija da se na stranim fakultetima, ali i našim, zubno lekarstvo tretiralo kao pastorče opšte medicine. Ispit iz ovog predmeta nije bio obavezan, studeni su ga nerado pohađali i učili. Kasnije, u praksi, uočio je, što piše dalje u predgovoru, da većina praktičara nije imala dovoljno znanja iz zubnog lekarstva i da se ono kod većine njih svodilo na grubo vađenje zuba isto kao u doba Hipokrata. Predgovor je završio sledećim rečima: „Odabirajući pogodne i važnije slučajeve iz zubnog lekarstva, pri sastavljanju ove knjižice, služio sam se kliničkim predavanjima i primerima, specijalnim kursevima, stranom literaturom, a najviše primerima iz svakodnevne prakse.

Verujem da će ova moja knjižica mnogim kolegama korisno poslužiti, a naročito mlađim po malim mestima, gde još nema zubnih lekara, te sam slobodan da je pustim u svet u nameri da koristim našoj opštoj stvari u mladoj grani medicinske nauke - zubnom lekarstvu“ (slika 4). Knjiga je štampana ćirilicom, sadrži četiri dela na 122 strane. Pisana je na udžbenički način, pregledno, sa uvodom u svaki deo i rasčlanjena je podnaslovima, u zavisnosti od toga koju tematiku obrađuje i koji se značaj pridaje oboljenjima na koja se odnosi. Sadrži 22 slike u tekstu.

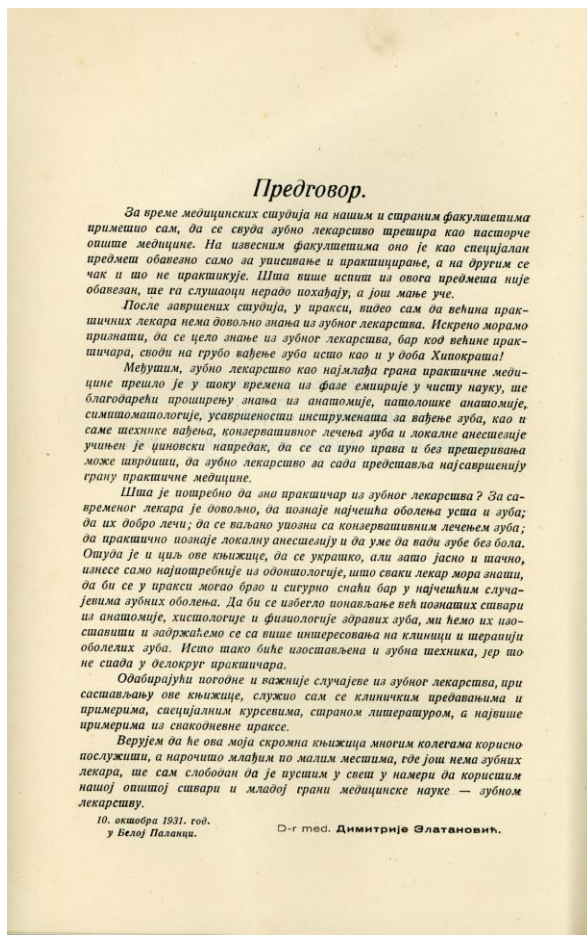
Prvi deo posvećen je metodima pregleda i ispitivanja bolesnika, kao i opis osnovnih bolesti zuba i desni. Iako sa današnjeg stanovišta nauke i saznanja koja imamo može da izgleda da su tadašnji podaci i činjenice dosta naivni, ipak treba visoko ceniti

način njihovog izlaganja. Mnoge od navedenih bolesti i njihova klasifikacija imaju čvrstu naučnu i stručnu podlogu zasnovanu na tada dostupnim saznanjima. Deo glave posvećen je nezi zuba i usta. Drugi deo se odnosi na konzervativni deo lečenja karijesa i pulpe.

Treći deo posvećen je anesteziji. Lokalna anestezija, kao i anatomske detalji, opisani su, uz priložene slike vrlo korektno i mnogi detalji nisu ni do danas izmenjeni.

Četvrti deo - Vađenje zuba, ilustrovan je slikama uz navođenje anatomske detalja. Opis instrumentari-

Slika 3. Naslovna strana prvog udžbenika koji je napisao dr Zlatanović

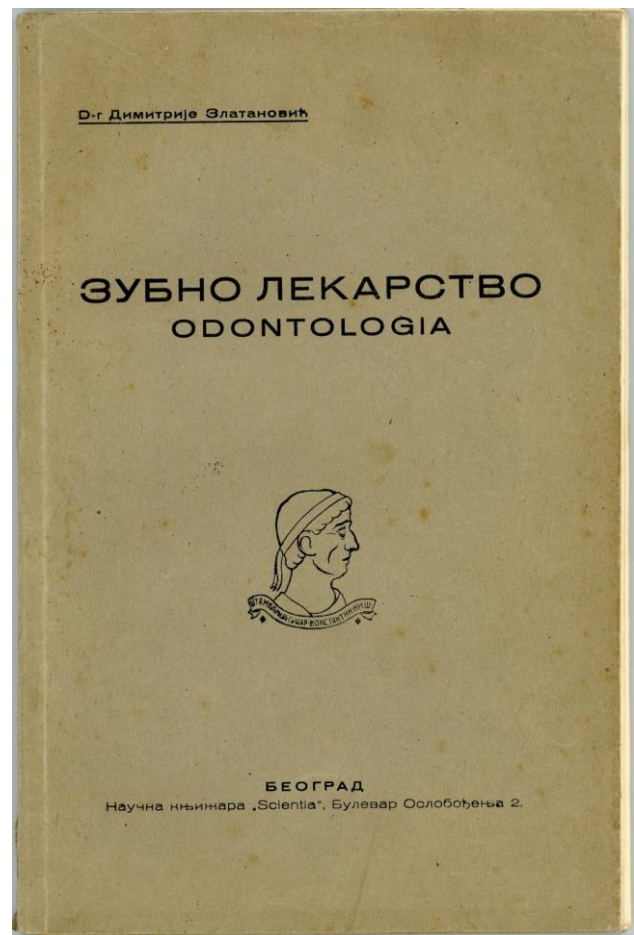

Drugi udžbenik je napisan 1935. godine. Nosi naziv „Zubna protetika i tehnika”. Izdavač je bilo Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon iz Beograda (slika 5). Napisana je latiničnim pismom na 150 strana, sa 107 slika u tekstu, i namenjena je studentima, zubnim tehničarima i lekarima. Do pojave ove knjige na srpskom jeziku nije postojalo ni jedno stručno delo takvog sadržaja. Tekst je podeljen u pet delova.

juma potrebnog za ove intervencije dati su didaktičkim redom i vrlo jasno prezentovani. Na kraju se nalazi literatura sa 30 odrednica. Uočljivo je da se među podacima nalaze samo dva na srpskom jeziku, i to domaćih autora. Svi ostali su na nemačkom jeziku što je i razumljivo, jer je autor studirao u Gracu i Beču.

Ovaj udžbenik je štapан u štampariji „Sv. Car Konstantin“ u Nišu, koju je kasnije nasledilo Izdavačko preduzeće Prosveta, pa zato treba vrednovati i dar dr Dimitrija Zlatanovića za spisateljstvo.

Slika 4. Predgovor prve knjige dr Mite Zlatanovića

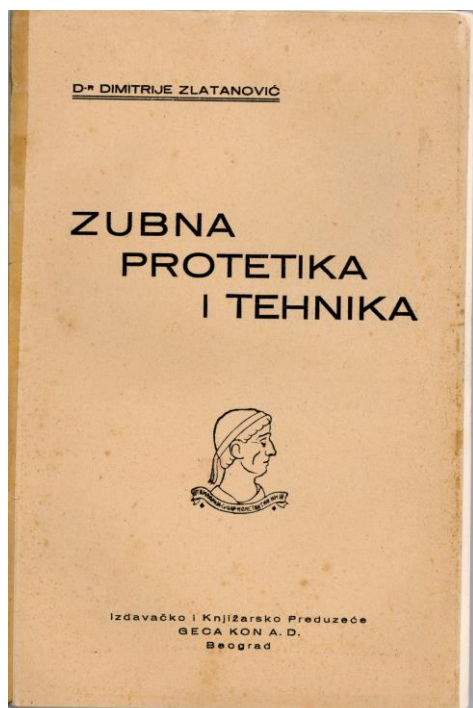
Prvi sadrži opšte podatke iz fiziologije artikulacije i žvakanja. Drugi deo opisuje krunice – navlake, treći fiksne mostove, četvrti parcijalne i peti totalne proteze. I ovde je, kao i u prethodnoj knjizi, materija vrlo pregledno izdvojena u posebne celine, deset do petnaest u svakom delu, što materiju čini veoma preglednom. Budući da je tehnika izrade fiksnih i mobilnih protetskih nadoknada do danas toliko napredovala da je teško prepoznati mnoge u

knjizi navedene podatke, ipak se neosporno mora priznati da su mnogi detalji dati veoma stručno i da su za to vreme bili poslednje saznanje nauke. Bibliografija na kraju sadrži 35 odrednica radova, u najvećem broju publikovanih tek koju godinu pre pojave same knjige, što joj čini posebnu vrednost. Svi podaci su o radovima stranih autora.

Poseban mali kuriozitet obe knjige je u tome sto su osnovi pojedinih bolesti u prvoj i opis tehnike u drugoj dati tako da ih se ne bi postideli ni današnji udžbenici.

Postoji, takođe, jedan samostalni nesvakidasnji afiš – proglas – preporuka pod naslovom “Kako da sačuvate svoje zube – u deset navedenih saveta”. Ovaj mali, osamdeset i više godina star plakat je preteča mnogih danas viđenih reklamnih novinskih i TV obaveštenja. Autor dr D. Zlatanović preporučuje odlazak zubnom lekaru najmanje dva puta godišnje, s napomenom za današnje prilike skoro nepojmljivom - pregled je uvek besplatan. Ovo je pokušaj zdravstvenog prosvetavanja i preventive koja danas ima posebno mesto u medicini. Na korikama druge knjige nalaze se reklamne poruke „Bazera” i „Simensa”, i danas vodećih svetskih proizvođača lekova, opreme i materijala.

Slika 5. Naslovna strana drugog udžbenika dr Zlatanovića

ZAKLJUČAK

Dr Dimitrije Zlatanović je u dugoj istoriji zdravstva na tlu Bele Palanke upisan velikim slovima. Posle dugogodišnjeg školovanja, odlučio je da se vrati u svoj rodni kraj i nastavi praksu. Stekao je veliki broj pacijenata i sledbenika koji su učili pored njega.

Zato i odlučuje da se upusti u mukotrpan rad oko pisanja dva udžbenika. Obe ove publikacije su, iako ih je sam autor nazvao “skromnim knjižicama namenjenim praktičarima”, veoma značajne. One su zauzele visoko mesto u istoriji stomatologije, jer su bile podsticaj i tadašnjim doktorima koji su se počeli baviti stomatologijom, a i kasnijim generacijama koje su studirale stomatologiju na izdvojenim fakultetima.

Pisanje o životnom putu dr Dimitrija Zlatanovića je iziskivalo vraćanje na vreme, sredinu i ljude koji su i naša sopstvena istorija, a neka sećanja na nju, koja postoje još samo u uspomenam starijih sugrađana, sve više se gube i nestaju.

Zato je ovaj rad još jedan prilog proučavanju istorije Bele Palanke i istorije zdravstva na njenom tlu. Jer, varošica koja je iznedirila mnoge intelektualce u svim oblastima nauke, pa i medicine, to svakako zaslužuje.

LITERATURA

1. Spasić A, Rajković B. Zdravstvo na tlu Bele Palanke, Dom Zdravlja Bela Palanka, Bela Palanka, 1998.
2. Pavlović V. Pola veka medicinskog fakulteta 1960-2010, Galaksija, Niš: 31-36.
3. Pavlović V. Razvoj zubno-lekarske službe u Nišu. U: Grupa autora Enciklopedija Niša, Gradina, Niš; 1986.p.100-150.